

Vydává federální ministerstvo financí ve spolupráci se Státní bankou československou

© SNTL — nakladatelství technické literatury, n. p., Spálená 51, Praha 1

Adresa redakce:

Krakovská 8, 113 02 Praha 1, Nové Město

Telefon: 26 43 51—8

meziměstské hovory: 26 43 07

Vedoucí redaktor:

Ing. Ivan Kočárník, CSc.

ОБСАН

Ing. V. KLAUS, CSc.: Problémy přechodu k tržní ekonomice . . . 505

Ceny

Ing. J. OLŠOVSKÝ: Problematika využitia zahraničných hodnotových kritérií pri tvorbe tuzemských cien . . . 510

Ing. A. NEUSTADT, CSc.: Problém propojení světových cen s vnitřními a kontraktními cenami vzájemného obchodu zemí RVHP . . . 522

Ekonomická reforma

Ing. M. BLATNÝ: Odpisová politika v přípravě ekonomické reformy . . . 530

Finance a úvěr v zahraničí

Ing. K. KNĚZ — Ing. V. VÁLEK, CSc.: Vytvoření měnové, hospodářské a sociální unie mezi SRN a NDR . . . 540

Ing. I. KLAČANSKÝ: Trh pracovních sil a jeho ovplyvňovanie v Maďarsku . . . 559

Ing. M. KOŠTEL, CSc.: Základní cíle, opatření a východiska jugoslávské ekonomické reformy . . . 567

Recenze

Ing. A. BULÍŘ: Teorie veřejné volby (D. C. Mueller) . . . 573

REDAKČNÍ RADA: ing. Belo Bosák, CSc., ing. Aleš Bulíř, ing. Václav Formánek, ing. Miroslav Hrnčíř, DrSc., ing. Tomáš Ježek, CSc., ing. Milan Jurčeka, CSc., ing. Miroslav Kerouš, ing. Jaroslav Klapal, ing. Ivan Kočárník, CSc., ing. Jozef Kučerák, CSc., ing. Vratislav Kulhánek, ing. Kamil Mikulič, CSc., prom. mat. Vladimír Rudlovčák, CSc., ing. Ivan Svitek, ing. Stanislav Šourek, prof. ing. Miroslav Tuček, CSc., ing. Vladimír Valach, ing. Anton Vavro, CSc., ing. Jan Velek, doc. ing. Karol Vlachynský, CSc., ing. Jan Vrba, ing. Jaromír Zahradník

Издает Федеральное министерство финансов, в сотрудничестве с Государственным банком Чехословакии

© SNTL — издательство технической литературы, н. п., Спалена № 51, Чехословакия

Редакция: Краковска 8, 113 02 Прага 1, ЧСФР

Телефон: 26 43 51

Главный редактор: Иван Кочарник

СОДЕРЖАНИЕ

В. КЛАУС: Проблемы перехода к рыночной экономике . . . 505

Цены

И. ОЛШОВСКИ: Problematika používania vonšných hodnotových kritériov v obrazovaní vnútorných cien . . . 510

А. НЕЙШТАДТ: Проблема увязки мировых цен с внутренними и контрактными ценами во взаимной торговле стран-членов СЭВ . . . 522

Экономическая реформа

М. БЛАТНЫ: Амортизационная политика в экономической реформе . . . 530

Финансы и кредит за рубежом

К. КНЕЗ — В. ВАЛЕК: Создание валютного, экономического и социального союза между ФРГ и ГДР . . . 540

И. КЛАЧАНСКИ: Рынок рабочей силы и воздействие на него в Венгрии . . . 559

М. КОШТЕЛ: Основные цели, мероприятия и исходные точки югославской экономической реформы . . . 567

Рецензия

А. БУЛИРЖ: Теория общественного выбора (Ф. Ц. Мюллер) . . . 573

Problém propojení světových cen s vnitřními a kontraktními cenami vzájemného obchodu zemí RVHP

Ing. Alojz NEUSTADT, CSc.

Propojení vnitřních a zahraničních cen

Problém propojení těchto cen vznikl jako důsledek uspořádání vztahů mezi vnitřní a vnější sférou ekonomiky v hospodářském mechanismu uplatněném počátkem padesátých let v lidově demokratických zemích. Toto uspořádání se vyznačovalo důsledným oddělením vnitřní ekonomiky od její vnější sféry, a tím i od světové ekonomiky. Uskutečnilo se vyčleněním vnějšího oběhu z celkového oběhu: vyloučením vnitřních výrobních a obchodních organizací z přímého provádění hospodářských styků se zahraničím, přerušením vazby zahraničněobchodních cen na vnitřní ceny, zavedením omezené vnitřní měny nesměnitelné v zahraničí. Její oficiální (paritní) kurs nezávisel ani na pohybu cen, ani na stavu okamžité platební bilance a byl používán pouze ve styku mezi státní bankou a tuzemskými organizacemi v oblasti plánovaného zahraničněobchodního obratu. Zahraniční peněžní oběh byl tak plně oddělen od vnitřního. V platebním styku se zahraničím se výhradně používalo cizích platebních prostředků nebo zúčtovacích clearingových prostředků. Takové uspořádání zcela odpovídalo charakteristickým rysům tehdy zavedeného a dosud ještě podstatně nezměněného hospodářského mechanismu, tj. eliminujícího fungování rozvinutého trhu.

Odtržení zahraničněobchodních cen od vnitřních cen vyloučilo působení funkcí zahraničních cen ve vnitřní ekonomice, zprostředkované touto vazbou, a tím i vliv zahraničních cen na ekonomiku jednotlivých hospodářských jednotek. Vnější kritéria tak vůbec neovlivňovala — nebo jen velmi zprostředkovaně, nevýrazně — rozhodování vnitřních ekonomických subjektů. Právě tyto podmínky si rovněž vynutily (a zároveň umožnily), aby země RVHP ve vzájemném obchodě postupně zformovaly zvláštní mechanismus tvorby cen.

Zpočátku, do roku 1950, se ceny ve vzájemném obchodě těchto zemí (kontraktní ceny) sjednávaly na základě běžných světových cen. V následujících letech byly vypracovány a mnohostranně dohodnuty základní principy a metodická ustanovení, schválená pak na IX. zasedání Rady v roce 1958. Podle nich se doposud při sjednávání kontraktních cen vychází z cen utvořených v určitém minulém období na základních světových zbožových trzích. Tyto výchozí světové ceny jsou pak dále upravovány, zejména jejich zprůměrováním za dohodnuté základní období. V letech 1965—1975 uplatňované pevně stanovené pětileté základní období bylo od roku 1976 nahrazeno pohyblivým, tzv. klouzavým pětiletým obdobím. Touto zásadnější úpravou, vyvolanou vývojem světových cen

v sedmdesátých letech, připustily členské státy RVHP — proti dřívější zpravidla pětileté a u mnoha položek i víceleté neměnnosti sjednávaných kontraktních cen — možnost každoroční změny těchto cen. Aniž bychom zacházeli do dalších podrobností, je zřejmé, že takto tvořené ceny vyjádřené v převoditelných rublech pouze jednotně evidují naturalně dohodnuté a v těchto převoditelných rublech hodnotově vybilancované objemy vzájemných dodávek zboží. Fakticky se tím vyřazují funkční vazby mezi cenami, nabídkou a poptávkou a kontraktní ceny jsou cenami pouze zúčtovacími.

Nastolení přímé vazby kontraktních cen na vnitřní ceny a takto na ekonomiku jednotlivých subjektů vzájemného obchodu není při této povaze kontraktních cen možné bez opatření, která korigují jejich nežádoucí působení. Avšak bez přímé vazby až na podnikovou ekonomiku se vyřazuje také působení světových cen (ať již minulých, či aktuálních), jež tvoří či mají tvořit základnu kontraktních cen, na vnitřní ekonomiku. Praktikovaný způsob tvorby kontraktních cen tak umocňuje oddělení vnitřní ekonomiky od vlivu světového trhu a působí zpětně na zachování právě těch podmínek, které takovou tvorbu cen ve vzájemném obchodě opodstatňují. Navíc se s touto praxí, uplatnitelnou jen za specifických podmínek vzájemně vázaného obchodu prostřednictvím kontingentních obchodních dohod, počítalo jako s možným analogickým řešením nutné změny tvorby vnitřních cen.⁽¹⁾ V zásadě šlo o představu, která vycházela z nynějších podmínek; nepočítalo se přitom s jejich reálnou změnou v důsledku působení nových hospodářských podmínek — tedy se předpokládalo, že vnitřní trh bude nadále fungovat nedostatečně.

Vyjde-li se z nynější koncepce ekonomické reformy, nemá uvedený předpoklad opodstatnění. S rozvinutím tržních vztahů, změnou ekonomického postavení podniků a jejich cílové funkce, se dosavadní podmínky zásadně změnil. Předně se všeobecně zvýšil úloha cen, vnitřních i zahraničněobchodních, a aktivizují se jejich funkce. Sjednocení výsledků z vnitřní i zahraniční ekonomické činnosti se pak stává nejen reálně možným, ale z hlediska dominující cílové funkce (maximalizace zisku) i objektivně nutným. Teprve za těchto podmínek (k nimž náleží obnovení organické návaznosti vnitřních a zahraničních cenotvorných procesů) jsou tuzemské výrobní organizace (všichni výrobci, dodavatelé) a také spotřebitelé (odběratelské organizace) skutečně nuceny respektovat vnější cenová kritéria. A v míře, v níž mají možnost volby mezi tuzemskými a zahraničními odběrateli a dodavateli téhož nebo zastupitelného zboží, budou tato kritéria také plně využívat, a tedy adekvátně a aktivně na ně reagovat, řídit se jimi při rozhodování. Zahraničněobchodní ceny, za něž subjekty dané ekonomiky na zahraničních trzích prodávají své zboží (výrobky, služby aj.) a nakupují dovozené zboží, nutně reálně působí jak na vnitřní ceny, tak i na utváření relací nabídky a poptávky po zboží na vnitřním trhu. Působí rovněž na náklady tuzemských výrobců a odběratelů. Tyto ceny vývozu a dovozu — nehledě na to, zda se od cen na příslušných světových zbožových trzích odchyľují — jsou tou formou, v níž světové ceny skutečně danou národní ekonomiku ovlivňují, prostřednictvím níž se do této ekonomiky reálně promítají.

Přes uvolnění funkčních vazeb mezi nabídkou, poptávkou a cenou, působí zahraničněobchodní ceny jednak na tuzemskou výrobu — podněcují technologické a výrobové inovace, ovlivňují zaměření investic, čímž se postupně mění výrobní podmínky (zvýšuje se produktivita vynakládaných zdrojů, snižují náklady)

(1) Na neúnosnost, praktickou neschůdnost a neslučitelnost této ve své podstatě administrativní, netržní tvorby kontraktních cen a s ní paralelního navrhovaného odvozování velkoobchodních cen od světových cen s řízením ekonomiky založeným na zásadách chozrasčotu a samofinancování státních podniků důrazně poukázal E. Nádos v [3]. O to více je takové řešení neslučitelné s vytvořením podmínek pro fungování tržní ekonomiky.

a rozvíjejí vyráběné užité hodnoty (zvysuje se jakost nabízených výrobků, zrychluje obměna sortimentu apod.) —, jednak na tuzemskou spotřebu a vnitřní trh, který se bezprostředněji a intenzivněji propojuje se zahraničními trhy. Dosud výrazně rozdílné podmínky na vnitřním a zahraničních trzích (které jsou právě důsledkem trvajících narušení těchto vazeb včetně vazby vnitřních velkoobchodních a zahraničněobchodních cen) by se nutně začaly postupně vyrovnávat, a tím i jejich dnešní značně odlišná náročnost. Zmírnila by se tedy i nynější z toho plynoucí rozdílná motivace tuzemských výrobců a spotřebitelů. Vytvářejí a rozvíjejí se tak reálné podmínky pro to, aby se výrobní náklady uznané vnitřním trhem přibližovaly relacím jejich veličin mezinárodně uznaným na zahraničních trzích. Probíhající sblížování, a tím podmíněné vyrovnání relací vnitřních a zahraničních cen je tudíž výsledkem nastíněných procesů, a nikoli jejich podmínkou. Zároveň je zcela zřejmé, že ani účinné působení zahraničních cen na vnitřní ekonomiku, na rozhodování národních ekonomických subjektů, ani vyrovnávání vnitřních cen se zahraničními cenami nikterak nevyžaduje, aby se vnitřní ceny tvořily na základě zahraničních, světových cen.

Naopak vnitřní ceny jsou nadále utvářeny vnitřním trhem, jsou cenami jeho rovnovážných poměrů efektivní nabídky a poptávky. Je tomu tak potud (a proto, že) pokud reprodukční proces v národní ekonomice probíhá relativně samostatně, tj. pokud není národní ekonomika plně integrovaná, zapojená do světové ekonomiky. Úměrně silicím působení zahraničních cen na vnitřní ekonomiku a tím vyvolaným změnám podmínek ve výrobě příslušného zboží a jeho požadovaném množství, ovlivňují pak tyto ceny rovnováhu nabídky a poptávky po tomto zboží na vnitřním trhu, a tedy i jeho ceny. K stejnému výsledku lze dospět i podle teorie pracovní hodnoty. Vnitřní ceny jsou určovány společensky nutnou pracovní dobou, kterou výrobci v dané zemi musejí vynaložit na výrobu požadovaného množství zboží v současné době, tj. za nynějších skutečných výrobních podmínek, tzn. nikoli reálně vynaloženou v době jeho výroby. Uvedené změny ve výrobě, nabídce a poptávce vyvolané vlivem zahraničních cen způsobí, že tato společensky nutná pracovní doba (národní hodnota zboží) je stále výrazněji ovlivňována mezinárodní společensky nutnou pracovní dobou (mezinárodní, světovou hodnotou zboží), jež určuje zahraniční (světové) ceny. Jen tak mohou vnitřní ceny odrážet relativní produktivitu jednotlivých výrob v národní ekonomice a relace těchto cen pak poměry jejich produktivit. Požadovaná náprava (objektivizace) vnitřních, zejména velkoobchodních cen, jejich zracionalnění se proto nemůže uskutečňovat způsobem, který je s tímto požadavkem v rozporu. Vnitřní ceny stejně jako zahraniční ceny musejí odrážet skutečné výrobní podmínky a tržní poměry, relace nabídky a poptávky po zboží, jak se utvářejí na tom trhu, na němž reálně působí, který obsluhují. Jinak pozbývají realnosti.

Řešení objektivizovat vnitřní ceny v naší ekonomice jejich pouhým odvozováním od zahraničních, tzv. světových cen či jejich tvorbou s přihlédnutím k těmto cenám nebo vnášením cenových relací zahraničních trhů do vnitřní ekonomiky, jak se často navrhuje v diskusích o tomto problému a jak se často považuje za jedině schůdné v situaci nerovnováhy a monopolní struktury vnitřního trhu, je nicméně teoreticky sporné, nezdůvodněné a prakticky důsledně neuskutečnitelné. (2) Tyto návrhy sledují sice záměr podstatně rozšířit působení světových cen na naši ekonomiku, urychlit zvýšení náročnosti jejího vnitřního trhu a proces

(2) V článku [1], v němž analyzuje možnosti využití zahraničních cen, s kterými počítala platná Vyhláška FCÚ, MFCM ČR a SR o tvorbě a kontrole cen, dokumentuje J. Klak problematičnost tohoto postupu pro stanovení cen výrobků lehkého průmyslu.

sblíživání vnitřních cenových relací se zahraničními; zůstává však otázkou, zda jsou tato očekávání opodstatněná. Stoupenci takového řešení obvykle vycházejí z toho, že dnešní neúměrně rozdílné relace vnitřních a zahraničních cen nelze účinně a rychle překonat propojením těchto cen. Argumentují, že rozdílné cenové relace by se mohly dále reprodukovat, případně i prohlubovat a že by neúspěšně narůstaly nároky na dovozy zboží.

Cenové rozdíly na relativně oddělených trzích jsou skutečností, již se nelze vyhnout prostým převzetím cen či cenových relací určitých zahraničních trhů a jejich použitím na daném vnitřním trhu. Navíc tyto rozdíly nejsou samy o sobě překážkou racionálního chování výrobců. Proti němu by spíše působily uměle sblížené až vyrovnané ceny. Uplatnění zahraničních cen takovýmto způsobem totiž znamená, že se postupuje tak, jako by vnitřní trh byl plně integrován se zahraničními trhy, neboli se předpokládá, že jeho subjekty mají neomezenou možnost volby mezi tuzemskými a zahraničními dodavateli, resp. odběrateli daného zboží. Ve skutečnosti je tato možnost omezená. Podmínky plně otevřené ekonomiky jsou pouze simulovány, čímž se fakticky vytváří umělá situace. Vliv zahraničních cen na vnitřní ekonomiku je vnášen neekonomickým způsobem, takže vyžaduje nutně rozsáhlou regulaci, nemá-li docházet k výraznému nárůstu nerentabilních výrob a k prohloubení nerovnováhy na vnitřním trhu. Proces reálného sblíživání vnitřních a zahraničních cen se spíše zpomalí, než zrychlí a rovněž ostatní proklamované pozitivní důsledky se nedocílí.

V počátečním období fungující vazby vnitřních a zahraničních cen (v počátku propojení vnitřního trhu se zahraničními trhy) je nutné počítat s růstem nároků na dovozy, jakož i s tím, že reálné možnosti dovozu se budou jen pomalu a postupně rozšiřovat. Co je však důležité, půjde vždy o skutečně realizovatelný dovoz zboží, jenž odběrateli umožňuje odmítnout dodávku zboží za vyšší cenu od tuzemského dodavatele, a nikoli pouze o tlak vyvolaný stanovením nižší ceny s přihlédnutím k zahraniční (světové) ceně tohoto zboží. Cenové opatření, jak známo, ještě nezaručuje dodávku zboží a může výrobce také přimět k zastavení výroby pro ně nerentabilních výrobků, přičemž tuzemští spotřebitelé nemají reálnou možnost jejich dovozu. Vnitřní cena stanovená takovýmto způsobem nezajišťuje tedy zmenšení tlaku na dovozy. Také však nezaručuje zúžení mezery mezi efektivní nabídkou a poptávkou, naopak může vést k jejich rostoucí nerovnováze. Převzetím cen zahraničních trhů lze sice zabránit zvyšování vnitřních cen, ale neodstraňují se příčiny inflace, která podobně jako u dosavadních cen nabývá pouze jiné podoby. Rovněž monopolní postavení tuzemských dodavatelů tím není nikterak narušeno. Riziko inflace, s nímž se argumentuje proti smluvním cenám — tj. cenám vytvářeným trhem, svobodnou dohodou tržních subjektů —, se proto nezmenší, jenom se odsouvá do budoucna, kdy se očekává obnovení ekonomické rovnováhy a vytvoření konkurenční (demonopolizované) struktury trhu.

Propojí-li se vnitřní a zahraničněobchodní ceny a zavede-li se ekonomicky fungující kurs měny od samého začátku ekonomické reformy — a pouze tehdy jde o konzistentní přechod k tržní ekonomice funkčně otevřené vůči zahraničí —, spojuje se nezbytná přeměna vnitřní tvorby cen s liberalizací dovozu. Za těchto podmínek způsobí růst nároků na dovozy nutně změnu kursu. Dovozce by tak za cizí měnovou jednotku zaplatil více jednotek národní měny, což by některé dovozy učinilo nerentabilními a působilo výsledně na zpomalení vstupu dovozu. Současně by se tím rozšířily možnosti rentabilního vývozu, tj. i produkce požadovaných devizových prostředků. Vytvořená rovnovážná úroveň kursu by nároky na dovoz uvedla do souladu s disponibilními devizovými prostředky a tlak dovozu na tuzemské výrobce do souladu se skutečnými mož-

nostmi substituce jejich dodávek (nabídky) na vnitřní trh dováženým zbožím. Reálná zahraniční konkurence by jednak zvětšovala nabídku zboží na vnitřním trhu, zužovala mezeru mezi ní a efektivní poptávkou, a tedy napomáhala nastolení rovnováhy, jednak narušovala nynější monopolní strukturu trhu a podpořovala účinnost nezbytné antimonopolní politiky. Úměrně vlivu dovozu na zvětšení objemu nabídky a oslabení monopolního postavení tuzemských výrobců na vnitřním trhu by konkurenční dovoz rovněž přispíval k odstranění příčin inflace. Zejména v počátečním období by však v závislosti na výši rovnovážného devizového kursu drahý dovoz (počítaný v národní měně) nepochybně vyvolal zvýšení vnitřních cen, což by mohlo zesílit inflační tendence.

Pro uvažované protinflační důsledky reálného růstu dovozu je důležitá také okolnost, zda vzestup vývozu podněcovaný vývojem devizového kursu nesníží nabídku tohoto zboží na vnitřním trhu a neprohloubí tak nerovnováhu na investičním a spotřebním trhu. V situaci naší ekonomiky, kdy mnohé druhy zboží jsou vyváženy přesto, že jejich nabídka na vnitřním trhu nepostačuje k uspokojení koupěschopné poptávky, může právě k tomu ve značném rozsahu docházet. Otevření ekonomiky zahraniční konkurencí liberalizací dovozu — i když nesporně na jednotlivých zbožových trzích ruší jejich monopolní strukturu — neovlivní pak výrazněji výsadní postavení tuzemských výrobců na těch zbožových trzích, na nichž přes dosahovaný vzestup dovozu (podmíněný odpovídajícím růstem vývozu) trvá, nebo se dokonce ještě zvětší převaha poptávky nad nabídkou. Za těchto podmínek zvětšující se otevřenost ekonomiky vůči zahraničí nemusí nutně vést k nastolení rovnováhy celkové nabídky a poptávky na vnitřním trhu, a tedy ani k výraznému zmenšení rizika inflace.

Ačkoliv propojení vnitřních a zahraničních cen v zásadě působí k nápravě vnitřních cen, samo o sobě k tomu nepostačuje. Nemůže totiž bez vytvoření podmínek pro racionální fungování tržního mechanismu — tj. schopného trvale obnovovat rovnováhu efektivní nabídky a poptávky na jednotlivých trzích naší ekonomiky — změnit povahu dosud administrativně stanovovaných cen, jež zpravidla neodrážejí reálný stav a dynamiku poměrů nabídky a poptávky na těchto trzích. Tím méně však lze toho dosáhnout pouhým převzetím zahraničních cen nebo cenových relací zahraničních trhů. Reálné fungování vnitřního trhu nemohou adekvátně nahradit cenotvorné funkce světového trhu, a to ani u kompetitivního zboží. Takové návrhy — byť jsou zdůvodňovány skutečností, že stavy poptávky a nabídky na vnitřním trhu jsou dlouhodobým působením dosavadních hospodářských podmínek deformovány (viz kupř. [5]) — nezbytnou reformu vnitřních cen fakticky zavádějí na scesti. Je pouze jedině opravdu zdůvodněné řešení — rozvinout fungování vnitřního trhu tak, aby ceny, za které se na něm zboží směňuje, byly výsledkem vztahů mezi koupěschopnou poptávkou a reálnou nabídkou na tomto trhu, tedy vskutku tržními cenami (srov. též [4]).

Odstranění dnešních deformovaných poměrů poptávky a nabídky nelze klást jako předběžnou podmínku, jejíž splnění opodstatňuje přechod k takto tvořeným cenám vnitřního trhu; jde totiž o proces, který nastoupí teprve souběžně s reálným působením nových hospodářských podmínek nastolených ekonomickou reformou. Stejně tak ani nynější nerovnováha vnitřního trhu nemůže být argumentem pro přechodnou substituci vnitřních cen cenami světového trhu. Tyto tržní ceny by sice odrážely rovnováhu trhu světového, ale podněcovaly by i nerovnováhu trhu vnitřního (viz též [2]). Dosažení rovnováhy nabídky a poptávky na tomto trhu musí být výsledkem jak působení plně rozvinutých tržních podmínek, tak i účinné hospodářské politiky (zahrnující rovněž vhodný soubor antimonopolních opatření), která zajistí potřebný vzestup nabídky při

náležitým omezení koupěschopné poptávky všech jeho tržních subjektů. Uplatněný hospodářský mechanismus svým celkovým působením nevyhnutelně vytvoří podstatně tvrdší rozpočtové omezení pro všechny tuzemské subjekty, což výrazně omezí nejen jejich poptávku na vnitřním trhu, ale i jejich poptávku dovozní. (3) Tím se také zvětší citlivost jednotlivých subjektů na zvýšení cen, a tudíž i na výši devizového kursu žádaných cizích měn. To by mělo tlumit počáteční neúměrný růst dovozu a vést postupně k stabilizaci a následně k poklesu kursu těchto měn neboli k vzestupu kursu národní měny. Ačkoli na začátku ekonomické reformy reálné (nikoli jen simulované) otevření ekonomiky vůči zahraničí hrozí zesílením inflačních tendencí, v dalším vývoji nutně převládnu výše uvedené protiinflační důsledky. Riziko inflace s tím spojené není tedy nezvládnutelné, jak se mnohdy soudí.

Za těchto podmínek propojení vnitřních cen (představujících již vzájemně propojenou soustavu velkoobchodních, nákupních a maloobchodních cen) se zahraničněobchodními cenami umožňuje reálné sbližování (vyrovnávání) vnitřních a zahraničních cen a jejich relací. Toho nelze dosáhnout uplatněním žádného jiného z diskutovaných návrhů.

Kontraktní ceny v návaznosti na ceny světové

V zásadě totéž, co pro propojení vnitřních a zahraničních cen, platí také pro kontraktní ceny ve vzájemném obchodě členských zemí RVHP v jejich návaznosti na ceny světových zbožových trhů. Je to dáno skutečností, že vzájemný obchod těchto zemí je založen na mezinárodní dělbě práce, která za čtyřicet let svého vývoje nabyla určitých nezanedbatelných regionálních rysů. Projevuje se to relativně vysokým podílem vzájemného obchodu na celkovém zahraničním obchodě jednotlivých zemí a jeho značně odlišnou zbožovou strukturou. Otevření ekonomik zemí RVHP vůči ostatním oblastem světové ekonomiky rozsáhlou reorientací zahraničního obchodu (což by oslabilo regionální charakter jejich vzájemné dělby práce a obchodu) nelze přitom uskutečnit v poměrně krátké době bez náhlých a citelných poruch národních reprodukčních procesů.

V důsledku rozdílného vývoje se ve vzájemném obchodě těchto zemí vytvořily dlouhodobě relativně stále poměry mezi nabídkou a poptávkou u různých skupin zboží, které se odlišují od poměrů na příslušných světových trzích. Faktory, které na ně působí, se nevyvíjejí shodně, ale úměrně stupni uzavřenosti jednotlivých zbožových trhů zemí RVHP vůči světovým trhům. Jejich mezinárodní trh ve své nynější nerozvinuté podobě a uzavřenosti představuje tak vůči světovému trhu relativně samostatný, oddělený regionální trh. Ale ani v budoucnu, i když se mezinárodní tržní mechanismus RVHP rozvine uplatněním tržních principů ve vzájemném obchodě, neztratí úplně svůj regionální charakter, pokud nebude plně integrován do světového trhu, takže pohyb zboží mezi těmito trhy bude z jakýchkoliv důvodů nějak omezen, tj. nebude zcela volný. Bude-li tedy pro realizaci zboží těchto zemí vzájemný trh nadále přístupnější než trh světový, bude se tato skutečnost promítat v rozdílné úrovni a relacích cen utvářejících se na tomto trhu a na světovém trhu. S rozšiřováním účasti zemí RVHP na světové dělbě práce, s odstraňováním existujících omezení pohybu zboží mezi nimi a světovým trhem, s vytvářením reálných možností ničím neomezovaného přesunu nabídky a poptávky z jejich vzájemného trhu na světový trh bude růst také míra shodnosti vývoje a působení faktorů ovlivňujících úroveň a relace cen na těchto trzích, a bude tudíž docházet k jejich vyrovnávání.

[3] Podrobněji je přeměna mechanismu dnešních plánovaných cen na mechanismus cen efektivní nabídky a poptávky nastíněna v [6]. Autor zároveň upozorňuje, že tuto změnu nelze zjednodušeně chápat jen jako přechod k volným smluvním cenám.

Je zcela zřejmé, že tyto objektivně a reálně probíhající procesy nelze adekvátně nahradit prostým převzetím světových cen, byť nyní podle deklarovaných záměrů již nikoli upravovaných, nýbrž aktuálních. Takový postup je možný u zúčtovacích cen, jakými dosud jsou kontraktní ceny, je však v rozporu s požadavkem přejít ve vzájemném obchodě na podmínky běžné na světovém trhu. Rozumí-li se tím nejen přebírání cen platných na světových trzích, nýbrž především kvalita (povaha) těchto cen, pak to znamená stejně jako u vnitřních cen přejít od cen stanovených odtrženě od skutečných poměrů nabídky a poptávky k cenám tržním, jež vyjadřují tyto poměry tak, jak se utvářejí na daném regionálním, tj. nikoli na světovém trhu. Pouhý přechod na aktuální světové ceny by proto fakticky bránil tomu, aby ceny ve vzájemném obchodě zemí RVHP získaly povahu cen, jež odrážejí skutečné výrobní podmínky a poměry nabídky a poptávky, utváření jejich rovnovážných stavů, jakož i vliv, kterým na tyto podmínky, poměry a jejich změny působí dynamika světových cen, tedy povahu vskutku tržních cen organicky propojených se světovými cenami. Tento přechod může tedy spíše zpomalit (jelikož má jen nahrazovat nynější nefungující tržní mechanismus jejich regionálního trhu) než urychlit vytváření nutných předpokladů pro nezbytné (protože rozvinutím tržního mechanismu národních ekonomik podmíněné a zároveň umožněné) uplatnění tržních principů ve vzájemném obchodě zemí RVHP, a tím i spíše zpomalit požadovaný přechod na podmínky běžné na světovém trhu.

Určité opodstatnění má takto redukované pojetí diskutovaného požadavku, spojuje-li se přechod na aktuální světové ceny se zúčtováním ve volně směnitelných měnách (VSM). Pak však musí jít striktně o efektivní placení v těchto měnách, a ne jen o jejich používání ve funkci clearingové zúčtovací měny. V tomto případě získání VSM prodejem zboží na vzájemném (regionálním) trhu jej fakticky otevírá, a tedy integruje do světového trhu, neboť umožňuje za získané VSM nabytí jakéhokoli zboží obchodovaného na světovém trhu za na něm platné, tj. aktuální ceny. Dosavadní omezení svobody volby dodavatele se tím odstraňuje. Neplatí však stejně pro volbu odběratele. Dodavatelé nabízející zboží na vzájemném trhu mohou totiž svobodně volit své odběratele, a tedy přesunout svou nabídku na světový trh jen u zboží, které je za podmínek obvyklých na tomto trhu prodejné. U zboží, které nespĺňuje tuto podmínku, je tato možnost omezena. Protože toto omezení zatím platí — byť v různé míře — pro všechny země RVHP, zůstanou zachovány i určité regionální rysy jejich vzájemného trhu. Bude-li se platit ve VSM, bude zboží, které je sice realizovatelné ve vzájemném obchodě zemí RVHP, ale neprodejné na světovém trhu (případně za ceny nižší, než jsou běžné světové ceny, resp. prodejné pouze v omezeném množství), prodejné v obchodě mezi nimi jen za podmínek odlišných od obvyklých podmínek světového trhu — stručně řečeno, za podmínek, a tedy i cen, které budou výhodnější jak pro prodávající, tak pro kupující tohoto zboží, než jsou ceny a další podmínky skutečně dosahované při jeho prodeji nebo nákupu na světovém trhu.

Nicméně procesy pozbytvání regionálních rysů vzájemného trhu a jeho integrování do světového trhu by se placením ve VSM výrazně urychlily. Zároveň by vznikl silný tlak na strukturální změny vzájemného obchodu, z jehož obratu by byla eliminována zpočátku především ta část, která nyní představuje pro země RVHP vzájemně zajištěný odbyt vyráběného méně kvalitního a technicky zaostalého, tj. neatraktivního zboží. Přízpůsobení nynějších poměrů nabídky a poptávky existujících na vzájemném trhu poměrům světového trhu by však mohlo být ještě prudší, což by vyvolalo naléhavou potřebu rychlých a hlubokých změn v samotné struktuře výroby těchto zemí a bylo by tedy nutně pro-

vázáno rozsáhlými, těžce zvládnutelnými poruchami jejich národních ekonomik.

Za schůdnější považují proto jinou cestu, cestu vycházející z předpokladu, že ekonomické reformy zaměřené na rozvinutí efektivně fungujících vnitřních trhů v zemích RVHP vytvářejí rovněž dostatečné podmínky pro to, aby ceny ve vzájemném obchodě sjednávaly mezi sebou ekonomické subjekty na něm bezprostředně zúčastněné, tj. realizující jednotlivé obchodní operace. Tyto subjekty, samostatně podnikající v tržních podmínkách, by při prodeji a nákupu zboží ve vzájemném obchodě nutně zvažovaly při stanovení jeho nabídkových a poptávkových cen také ceny alternativních dodavatelů a odběratelů z třetích, světových trhů. Sjednané kontraktní ceny by tak byly výsledkem střetu, konfrontace nabídkových cen dodavatelů z těchto zemí s dodavateli z třetích, nečlenských zemí, ale také s oceněním [poptávkovými cenami] odběratelů kupujících zboží v rámci vzájemného obchodu, kteří současně již přihlížejí ke skutečným možnostem nákupu (včetně cen a ostatních podmínek) téhož nebo zastupitelného zboží na světových trzích. Světové ceny by tedy zcela reálně vstupovaly do utváření kontraktních cen ve vzájemném obchodě, skutečně je ovlivňovaly, spoluurčovaly jejich úroveň i relace. Přitom by však tento vliv a tím podmíněné vyrovnávání kontraktních cen se světovými cenami a jejich relacemi nepřesahovaly míru, v níž je v daném období vzájemný trh skutečně propojen, integrován do trhu světového. Zároveň by sjednávané kontraktní ceny bezprostředně navazovaly na vnitřní cenové soustavy jednotlivých zemí, odrážely odlišně se utvářející poměry nabídky a poptávky na jejich vzájemném trhu a pružně reagovaly na změny těchto poměrů, jež probíhají rovněž pod vlivem vývoje dělbý práce a obchodu zemí RVHP s nečlenskými zeměmi a pod vlivem dynamiky světových cen. Kontraktní ceny by tak byly organicky propojené se světovými cenami a postupně by se stále intenzivněji s nimi vyrovnávaly. Současně by bylo možné vyhnout se příliš prudkým a náhlým změnám struktury vzájemného obchodu a s nimi spojené destabilizaci národních ekonomik.

V zásadě takto tržně utvářené ceny v obchodě zemí RVHP předpokládají, ale zároveň i umožňují dosažení vzájemné směnitelnosti jejich národních měn neboli vytvoření odpovídajícího tržního a měnového systému vzájemného trhu organicky propojeného s tržním a měnovým systémem světového trhu. Právě tento předpoklad se dosud jeví jako nerealistický, což je patrně závažným důvodem, proč se všeobecněji podporuje pouhé převzetí světových cen a používání VSM. Uvažujeme-li však v dimenzích možného rozvinutí ekonomické integrace mezi některými z těchto zemí s cílem urychlit jejich znovuzačlenění do evropské a světové ekonomiky, nebude nám tento předpoklad připadat tak nespelnitelný. Rovněž nastíněná cesta by byla nejen schůdnější a pomalá, ale i adekvátnější formující se tržní ekonomice, a tedy ve skutečnosti rychlejší.

LITERATURA

- [1] KLAKE, J.: K možnostem využití zahraničních cen v lehkém průmyslu. Plánované hospodářství, 1990, č. 1, s. 43—46.
- [2] KLAUS, V.: K obsahu i strategii přestavby hospodářského mechanismu. Příloha Hospodářských novin, 1990, č. 2, s. 4.
- [3] NÁDOS, E.: V teorii snad, ale ne v praxi. Hospodářské noviny, 1988, č. 24, s. 11.
- [4] OLMOVÁ, G.: Všechno, nebo nic. Hospodářské noviny, 1990, č. 7, s. 8—9.
- [5] ŠÍBA, V.: Klacky pod nohama reformy. Hospodářské noviny, 1990, č. 7, s. 9.
- [6] ŠULC, Z.: Cílové řešení a problémy přechodu v ekonomické reformě. Příloha Hospodářských novin, 1990, č. 2, s. 6—11.